

За околицею села — галявина, де розпалюють багаття, чорне коло посеред розталого снігу. Поруч із цим колом уже не один місяць лежить кошик, під дощем та снігом він вицвів мало не до кольору попелу. Лави, на яких зазвичай туляться один до одного старі чоловіки, зігріваючи руки. Проте зараз навіть для цього надто холодно, надто близько вечірні сутінки, надто похмуре небо. Це вам не Париж. Повітря пахтить димом та вечірнім небом. Далеко за лісом безсило котиться вниз бурштинова скалка — ось-ось упаде ніч. Темрява спускається так швидко, що у віконці найближчої до покинутого й згаслого багаття хати хтось уже засвітив лампу. Зараз січень чи лютий — а може, й суворий березень — 1895 року: рік буде помічений у куточку, на тлі тіней, чіткими чорними цифрами. На шиферних дахах у селі ще залишилися плями снігу, який тане, сповзає й купами падає на землю. Деякі вузькі вулички з обох боків оточені огорожами хатин, інші ж відкриті одним боком на лани й багнуку городів. Двері в хатах скрізь зачинені, з коминів лине дух куховарства.

І серед усієї цієї порожнечі рухається єдина жива істота, жінка в теплій дорожній одежі, яка прямує вузькою вуличкою до віддаленої купи домівок. Там теж хтось запалює лампу, нахилившись до вогнища, людська постать ледь бовваніє поза далеким віконцем. Жінка, що йде вуличкою, тримається гордовито, та й одягнена вона не в подертий фартух, взута не в дерев'яні черевики — сабо, що їх зазвичай носять селяни. На темно-синьому тлі снігу вирізняються її манто та довгі спідниці. Тепла шапка, облямована хутром, затуляє все обличчя, окрім білої смужки щоки. На прузі її сукні — геометричний візерунок ніжно-блакитного кольору. Жінка віддаляється, а в руках у неї згорточок, щось щільно закутане, немов для захисту від холоду. Дерева,

оточивши дорогу, простягають до неба заляклі гілки. На лавці перед останньою на вулиці хатою хтось залишив червону тканину — може, хустку, а може, невеличку скатертину, — і це єдина яскрава цяточка. Жінка чимдуж прямує далі й далі від центру села, затуляючи свій згорточок ліктями, долонями в рукавичках. Її чобітки клацають по льоду, який ще трапляється на дорозі. Темрява густішає, й у цій темряві ледь помітна пара, що йде від дихання жінки. Вона запинається щільніше, вона захищає свою ношу, вона поспішає. Чи то залишає село, чи квапиться дістатися однієї з останніх хатин на цій вуличці?

Невідомо це й єдиному спостерігачеві, та йому і байдуже. Більшу частину того дня він працював: наносив мазками огорожі й стіни будинків на вулиці, вимальовував уперті дерева, вимірював очима дорогу, вичікуючи останні десять хвилин перед заходом зимового сонця. Жінка з'явилася тут раптово, проте він і її змалював на полотні — швидко, не минаючи подробиць її вбрання, вже в напівтемряві вимальовуючи пензлем контур її шапки й те, як вона нахиляється вперед, щоб зігрітися, а чи ховаючи свій згорточок. Гарна несподіванка, хто б вона не була! Це якраз те, чого йому бракувало — саме той рух, якого він потребував, аби заповнити центральний відтинок вулички, вкритий віспинами потемнілого снігу. Художник давно вже пішов звідти й працює тепер тільки вдома: він уже старий, у нього болять руки й ноги, якщо малює на морозі більше п'ятнадцяти хвилин, — тобто тепер він може лише уявляти, як вона важко дихає, як переступає по дорозі, як хрупотить сніг під гострими підборами її чобіт. Він уже старий, хворий, але на хвилину йому хочеться, щоб вона обернулася та подивилася йому в очі. Він уявляє, що волосся в неї довге й чорняве, губи кармінові, а очі — великі й стомлені.

Але вона так-таки й не обертається, а він відчуває радість від того. Вона потрібна йому такою, як є. Нехай так і йде невпинно в далечінь крізь сніжний тунель його полотна, з прямою спиною, з вишуканими оборками важких спідниць, притискаючи до себе свій згорточок. Ця жінка справжня, вона дійсно поспішає, але водночас він зупинив її назавжди. Він заморозив її поспіх. Вона — справжня жінка, і тепер вона — картина.

Розділ 1

Марлоу

Мені зателефонували стосовно Роберта Олівера в квітні 1999 року, менше ніж за тиждень по тому, як у Національній галереї¹ він вгородив ножа в картину з колекції XIX століття. Був вівторок, один з тих жажливих ранків, що час від часу трапляються у Вашингтоні вже після того, як весна забуyla й навіть спекотно — аж зненацька безжалісний град, похмуре небо, перекоти грому вмить схололому повітрі. А ще так збіглося, що саме минув тиждень після різанини в Колумбайнській середній школі в Літлтоні, штат Колорадо². Я все ще не переставав міркувати про ту подію, як думав про неї, гадаю, кожний психіатр у нашій країні. Уявляв собі, наче в мене в кабінеті повно таких молодиків з рушницями-обрізами в руках, з диявольською ненавистю в душі. Як же ми змогли занапастити їх, та — більше того — їхніх безневинних жертв? Того ранку мені здавалося, що несамовита негода злилася разом зі скорботою усієї країни.

Коли задзвонив телефон, на тому кінці пролунав голос мого друга й колеги, доктора Джона Гарсія. Джон — чудова людина й чудовий психіатр, ми з ним навчалися разом у школі, а тепер він частенько запрошує мене до ресторану, який обирає на власний смак, і майже ніколи не дозволяє мені розплачуватися. Він працює в приймальному відділенні та лікує хворих у стаціонарі однієї з найбільших washingtonських лікарень. Відвідує він і приватних пацієнтів, так само, як і я.

Цього разу Джон говорив, що хоче скерувати до мене, передати під мій нагляд одного хворого, і я чув хвилювання в його голосі.

— У цього хлопця, здається, важкий випадок. Не знаю, чи ти з ним упораєшся, але краще, аби він був під твоїм наглядом

¹ Йдеться про Національну художню галерею у Вашингтоні, один з найбільших у США державних музеїв.

² 20 квітня 1999 року два старшокласники цієї школи, симпатички нацизму, зчинили стрілянину з автомата та рушниць, убивши 12 учнів й одного вчителя та поранивши понад 20 учнів, після чого застрелилися самі. То була найкравіша різанина в школі за всю історію США.

у «Голденгров». Здається, він художник, який досяг успіху... минулого тижня його заарештували, а згодом привезли до нас. Він неговіркий, а ми йому не дуже сподобалися, як і наша лікарня. Звуть його Роберт Олівер.

— Чув дещо, але з його роботами не знайомий, — зізнався я. — Пейзажі, портрети — здається, два чи три роки тому він був на обкладинці «АРТньюс»¹. А що він такого накоїв, що його заарештували?

Я обернувся до вікна й стояв, дивлячись, як град падає, немов коштовні білі камінці, на обгороджену стінами галявинку за будинком, на побиту магнолію. Трава була вже зелена-зелена, і на якусь мить сонячні промені сяйнули на всій змокрілій галявинці, а потім знову пішов рясний град.

— Він намагався пошкодити картину в Національній галереї. Ножем.

— Картину? Не людину?

— Бачиш, у залі начебто взагалі нікого не було в ту мить, проте охоронець увійшов і побачив, як той кинувся до картини.

— Він чинив опір? — я дивився, як град посипає яскраву траву.

— Так. Він зрештою кинув ніж, але схопив охоронця за боки й мало не витряс із нього душу. Дужий чоловік. А тоді зупинився й чомусь дозволив просто вивести себе звідти. Керівництво музею досі не може вирішити, чи висувати звинувачення в нападі, чи ні. Я гадаю, вони облишать цю справу, але Олівер міг ускочити в неабияку халепу.

Я знов обвів поглядом галявинку.

— Картини, що зберігаються в Національній галереї, належать державі, так?

— Авжеж.

— А що за ніж у нього був?

— Звичайний складаний кишеньковий ніж. Нічого особливого, проте шкоду він міг заподіяти неабияку. Був дуже збуджений, гадав, що здійснює якийсь героїчний вчинок, а потім у поліцій-

¹ «Новини мистецтва» (англ.) — найбільший і найдавніший часопис у царині мистецтва, розрахований на фахівців. Заснований 1902 р. Видається в 123 країнах світу загальним накладом 200 000 примірників.

ному відділку зламався, сказав, що кілька діб уже не спав, навіть трохи поплакав. Його привезли до психіатричної лікарні, до відділення невідкладної допомоги, і я його прийняв, — Джон замовк, чекаючи на мою відповідь.

— І скільки цьому хлопцеві років?

— Ще молодий... ну, сорок три, але, як на мене тепер, це ж зовсім небагато, розумієш? — Я зрозумів і засміявся. Два роки тому, коли нам виповнилося по п'ятдесят, це нас обох приголомшило. Ми захистилися від цього, влаштувавши бенкет для кількох друзів, що почувалися так само.

— При ньому було ще декілька речей: зошит для ескізів та купка старих листів. Він не дозволяє навіть доторкнутися до них.

— То чого ти, власне, хочеш від мене? Що мені з ним робити? — Тут я помітив, що спираюся на стіл, аби перепочити. Довгий ранок уже скінчився, а я зголоднів.

— Просто візьми його до себе, — попросив Джон.

Утім, у нашій професії звичка до обережності стає другою натурою.

— Чому ж? Ти що, хочеш додати мені клопоту?

— Ой, облиш! — за його тоном я зрозумів, що Джон посміхається. — Я ніколи не чув, щоб ти — та відмовив хворому, докторе Сумлінний, а цей хворий вартий твоєї уваги.

— Бо я сам малюю?

Він вагався одну мить.

— Так, як на те пішло. Я не вдаватиму, буцімто розумію митців, але гадаю, що ти із цим хлопцем порозумієшся. Казав же тобі, що він не дуже говіркий, а коли я так кажу, це означає, що я з нього витяг не більше трьох речень. Гадаю, в нього починається депресія, попри всі ліки, які ми йому призначили. Окрім того, він виявляє ознаки гніву, почалися напади збудження. Він мене непокоїть.

Я пильно придивлявся до дерева, до смарагдової галявинки, до розкиданих усюди градинок, які вже потроху танули, і знов до дерева. Якщо дивитися з вікна, це дерево було видно трохи лівіше від центру, і похмурість того дня надала його блідо-рожевим і білим брунькам яскравості, якої бракувало, коли сяяло сонце.